

ТИВУ́Н — посадовець (урядник), який мав різні повноваження в залежності від епохи і території.

Термін має сканд. походження, і тому появу відповідної посади слід пов'язувати з розбудовою князівської адміністрації *Рюриковичів*. Початково тивуни виконували різні князівські доручення і призначалися з числа дворових слуг князя, переважно невольних. Згідно з «*Руською Правдою*» вони не володіли повною правоздатністю. Згодом серед тивунів спостерігається певна спеціалізація. У 12 ст. з'явилися тивун-огнищний і тивун-двірський. Статус останнього був

високим — він призначався з *бо-яр*, входив до «ліпшої» *дружини* й завідував князівським двором.

Достатньо високий статус зберегли тивуни в *Галицько-Волинському князівстві*. Тут вони здійснювали судочинство на місцях, підпорядковуючись безпосередньо двірському — першому з князівських сановників і керівнику судочинства.

У Пн.-Сх. Русі ще наприкінці 14 ст. тивуни виступали як керівники князівського двору. З наростанням доцентрових тенденцій їхній статус знижувався. Поступово тивуни стали елементом місц. управління, виступаючи помічниками князівських намісників, і зникли в серед. 16 ст. у зв'язку з ліквідацією системи *кормління*.

З давньорус. періоду тивунство як інститут перейшло й у *Велике князівство Литовське*. Тивуни як виконавці адм. і суд. повноважень зафіксовані у великокнязівських волостях, удільних князівствах, церк. маєтностях. У 14—15 ст. їхнє становище у князівській адміністрації було невисоким, а кількість, як наслідок, доволі значною. Із 16 ст. вони поступово зникають на більшості земель ВКЛ і на 18 ст. збереглися переважно у Жмуді. За виконання своїх обов'язків тивуни отримували податок з населення, званий тивунщиною, яка була скасована в результаті реформ короля польс. і вел. кн. литов. *Сигізмунда II Августа*.

У Вільні (нині м. *Вільнюс*) і Троках (нині м. Тракай, Литва) зберігся уряд Т., що після 1569 став земським. Часто посада Т. поєднувалася з ін. урядом (*городничого*, земського писаря та ін.) і майже завжди передбачала надання її титуляру прибуткових господарських волостей. Внаслідок цього цей уряд був престижним у середовищі *панів* і *шляхти*. *Конституція сеймова* 1588 визнала за Т. провідне місце в земській ієрархії ВКЛ. Правом призначення тивуна володів монарх. Перше місце в ієрархії земських урядників було для тивунів чисто номінальним, і з часом престиж уряду підупав. Єдиним його повноваженням було відкриття *шляхетських сеймиків*.

В укр. землях ВКЛ тивуни трапляються на Волині й у київ.

волостях до кінця 15 ст. Вони були урядниками, які призначалися намісниками (старостами) в господарських землях чи *дідами* у приватновласницьких землях і поширювали свій контроль на села *староства* чи *волості*. Залежно від регіону наділені такими ж функціями урядники могли йменуватися старцями, соцькими, десятниками, отаманами. Тенденцію до витіснення назви «тивун» назвою «державець» фіксує вже 1-й Литов. статут (див. *Статути Великого князівства Литовського*). Найдовше тивуни як урядники затрималися в церк. маєтностях *Правобережної України*. У *Галичині* ж тивуни фігурують як сільс. начальники. Згодом під впливом нім. права їх замінили *війти*, а в селах рус. права (частково) — отамани.

Літ.: *Павлов-Сильванский Н.П.* Феодализм в России. М., 1988; *Грушевський М.* Історія України-Руси, т. 5. К., 1994; *Доўнар-Запольскі М.В.* Дзяржаўная гаспадарка Вялікага княства Літоўскага пры Ягелонах. Мінск, 2009.

П.М. Кулаковський.